

Спогади¹

Колупаєва Іларіона Омеляновича,

другого секретаря Кіровоградського обкому КП(б)У з 1939 по 1941 та з 1944 по 1946 рр.

... В 1941 році я працював другим секретарем Кіровоградського обкому партії. Повідомлення про те, що фашистська Німеччина без оголошення війни², як бандити з великої дороги, напали на СРСР, трудящі області зустріли великою ненавистю до німецько-фашистських загарбників.

Не дивлячись на те, що більшість робітників, службовців, колгоспників були мобілізовані на фронт³, виробничі плани виконувалися, колгоспи і радгоспи добре приготувалися до збору врожаю, а частина господарств навіть приступила до жнив.

З фронту надходили тривожні звістки про відступ наших військ, до того ж фашистська пропаганда почала закидати на територію області брехливі листівки, з'явилися диверсанти, підняли голови деякі антирадянське налаштовані елементи.

За вказівкою ЦК КП України нами були організовані в 32 районах області винищувальні батальйони, завданням яких було: боротьба з парашутистами, диверсантами, охорона фабрик, заводів, радгоспів і колгоспів, а також охорона громадського порядку.

В селах і хуторах були організовані винищувальні групи. До них відбиралися кращі з кращих. Бійці цих загонів були озброєні вогнепальною зброєю. Багато винищувальних груп перейшли на казармене становище. У загонах дотримувалася висока дисципліна.

Ці загони відіграли дуже важливу роль. Вони навіть морально надихали населення, створювали атмосферу спокою і впевненості в перемозі радянського народу.

В м.Кіровограді, по суті, не було ніякої протиповітряної оборони, а на 3-й чи 4-й день війни в 10 год. вечора з'явився над містом німецький літак. Розвернувшись біля фортеці, пролетів над площею ім. Кірова і полетів за місто, до складів, де кинув кілька запалювальних бомб. Але хвилин через 15 група винищувального батальйону вже була на пожежі, вогонь швидко ліквідували, не спричинивши пошкоджень вмісту складів – майна і продовольства.

Цей чи інший літак почав прилітати в Кіровоград щодня о 10 год. вечора і скидав бомби – то запалювальні, то фугасні – так тероризував населення міста.

Бюро обкому КП(б)У вирішило організувати протиповітряну оборону. На дахах будинків були посаджені групи з винищувального батальйону – по 3-4 особи з гвинтівками, а також 4 ручних кулемети. І, як завжди, рівно о 10 год. вечора почувся гул потужного двигуна і над містом з'явився німецький літак. Летів він... дуже низько, оскільки його ніхто не турбував. Але цього разу він

¹ Свої спогади І.О.Колупаєв написав власноруч у 1965 році. З того часу і донині вони не оприлюднювались. З тексту спогадів упорядник видалив деякі загальні твердження і об'ємні загальні міркування, що не мають безпосереднього відношення до теми про початок радянсько-німецької війни та Кіровоградщини.

² Це твердження автора спогадів безпідставне, оскільки нацисти офіційно повідомили про початок війни.

³ Влітку 1941 року до лав Червоної Армії мобілізували трохи більше 30 тис. жителів області, населення якої тоді налічувало понад 1 млн.

помилився. Наша протиповітряна оборона відкрила вогонь по літаку, який відразу змінив курс, і, не долетівши до фортеці, як це він робив завжди, пішов у напрямі до Оситняжської МТС. А через 10-15 хв. в обком телефонують і кажуть, що на полі приземлився невідомий літак. Я і Скирда⁴ виїхали на місце приземлення літака і коли наблизилися, то переконалися, що це німецький літак. Льотчиків біля нього не було. Неподалік літака було два невеликих ліски і ми вирішили, що вони пішли до одного з них. Ми дали завдання винищувальній групі охороняти літак, а самі повернулися до обкому і зателефонували в Єлизаветградський, Великоковисківський і Кіровоградський сільський райкоми партії, щоб там підняли винищувальні загони і спрямували їх на пошуки льотчиків, вказавши на орієнтири.

На світанку ми з Скирдою знову виїхали до літака і помітили, бо була роса, сліди до одного лісу. По цих слідах ми і пішли. І поки дійшли до лісу, то знайшли в траві німецькі погони, очкур і деякі дрібниці. У лісі було безліч кущів і льотчиків ми не знайшли. Коли поверталися з лісу, то помітили на горизонті велику кількість людей, які рухалися до лісу – це були бійці винищувальних загонів. Ліс вони прочесали, льотчиків знайшли і взяли їх в полон. Їх було 4. Усіх полонених відправили в штаб фронту, а німецькі літаки днів 10 - 12 не з'являлися над містом.

Мені згадується і інший подібний випадок. Часті «гості» - німецькі літаки були на Знам'янському залізничному вузлі. Протиповітряна оборона залізничного вузла складалася з 4-х ствольних спарених кулеметів. Після нальоту німецьких літаків на ст. Знам'янка в Єлизаветградківському районі здійснив посадку літак. Ніч була місячна. Винищувальна група одного села помітила літак. Крім того розгледіла й розпізнавальні знаки. По тривозі була піднята винищувальна група і направлена до місця приземлення літака. Першим прибіг до літака бригадир колгоспу. Біля літака стояло 4 льотчиків. У бригадира не було при собі зброї, а бійці винищувального загону перебували ще далеко. Бригадир пішов на хитрість. Зняв з ноги взуття і закричав: «Фашистські гади, здавайтесь, а то злетите в повітря!» І льотчики-німці підняли руки. Згодом підоспіла винищувальна група. Льотчики були обеззброєні, а потім відправлені в штаб фронту.

Коли гітлерівці підступали до нашої області, то винищувальні загони надали велику допомогу по евакуації обладнання промислових підприємств, а також худоби і сільськогосподарської техніки колгоспів і радгоспів. Подальша доля винищувальних загонів така: частину бійців мобілізували райвійськкомати в Червону Армію, дехто залишився на окупованій території – в партизанських загонах і диверсійних групах.

Я в період війни був в рядах Радянської армії, спочатку в 5-й саперній армії, потім в оперативній групі при штабі Південного фронту, членом Військової ради 18-ї армії і членом Військової ради 1-ї гвардійської армії, звідки був відкликаний ДКО і направлений в ЦК КПУ.

⁴ М.М.Скирда - секретар Кіровоградського обкому КП(б)У по кадрах.

Після звільнення Кіровоградської області від німецьких загарбників я повернувся на попередню роботу – другим секретарем Кіровоградського обкому партії.

1965 р.

ДАКО, ф.П-5909, оп.1, спр.298. Арк. 1- 6.

Спогади Бур'янова Н.К.

У період Великої Вітчизняної війни 1941-1945 роках я працював головою Кіровоградської міської ради депутатів трудящих. Здійснювалася велика робота серед робітників, службовців і цивільного населення на боротьбу і захист нашого міста з німецькими загарбниками.

Були побудовані протитанкові рови на протязі до 4-х км - від Балашівської школи до Рівненського КП. В цих роботах брали участь робітники заводів: «Червона зірка», «Червоний профінтерн», «16 років Жовтню», «Більшовик» та інші фабрики й заводи, а також навчальні заклади: педінститут, технікум машинобудування, технікум механізації, будівельний технікум і цивільне населення. Загалом до 13 тис. чол., якими вийнято близько 32 тис. м куб. землі. Також збудували 21 ДОТ в різних частинах міста, над якими працювали до 500 чол. Виконано земельних робіт до 1 тис. м. куб.

Крім того було збудовано піхотні окопи з ходами сполучення на протязі до 1 км.

Великі роботи здійснили під час будівництва оборонних споруд в районах області: Аджамці, Новій Празі, Долинській, Онуфріївні та ін. Над їх спорудженням працювали колгоспники, робітники і службовці райцентрів до 6000 тис. чол.

Під час будівництва оборонних споруд німецькі літаки обстрілювали працюючих, тож були вбиті і поранені.

Ці роботи на оборонних спорудах відбувалися для того, щоб дати можливість вимотати ворога і для захисту міста і області⁵.

23.02.1965 р.

м.Кіровоград

ДАКО, ф.П-5909, Оп.1, спр.270, арк. 1.

Упорядкував Іван Петренко

⁵ Титанічна робота тисяч жителів міста та області по риттю протитанкових ровів загалом виявилася непотрібною: гітлерівців ці оборонні споруди не затримали, захищати обласний центр та інші міста й фактично було нікому.